

Krystyna Gomółka

Wydział Zarządzania i Ekonomii,
Politechnika Gdańska

Wpływ konfliktu na Ukrainie na mały ruch graniczny z Federacją Rosyjską

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 roku definiuje mały ruch graniczny jako „Regularne przekraczanie zewnętrznej granicy lądowej przez osoby zamieszkujące strefę przygraniczną w celu przebywania w niej ze względów społecznych, kulturalnych, ekonomicznych, rodzinnych przez okres czasu określony w dokumencie”⁷⁴. Na tej podstawie została podpisana w Moskwie w dniu 14 grudnia 2011 roku umowa między rządami Rzeczypospolitej Polskiej i Federacji Rosyjskiej o zasadach małego ruchu granicznego, która weszła w życie 27 lipca 2012 roku⁷⁵. Umożliwiła ona zwiększenie liczby kontaktów pomiędzy obywatelami Polski i Federacji Rosyjskiej zamieszkującymi w strefie przygranicznej, dała możliwość wielokrotnego przekraczania granicy osobom fizycznym, i jest wielkim sukcesem w zakresie kształtowania stosunków polsko-rosyjskich. Praktyczna realizacja umowy o małym ruchu granicznym doprowadziła do zwiększenia kontaktów polsko-rosyjskich, wzrostu wymiany handlowej, rozwoju gospodarczego, lepszego poznania obywateli obu państw i polepszenia stosunków pomiędzy społecznościami.

Konflikt rosyjsko-ukraiński rozpoczęty w 2013 roku i trwający przez kolejne dwa lata (2014-2015) doprowadził do ochłodzenia w stosunkach polsko-rosyjskich, ponieważ Polska opowiedziała się po stronie Ukrainy. Celem pracy jest zbadanie czy konflikt rosyjsko-ukraiński wpłynął na ograniczenie liczby przyjeżdżających Rosjan do strefy małego ruchu granicznego i wyjeżdżających do Rosji Polaków. Hipoteza badawcza brzmi: kryzys rosyjsko-ukraiński przyczynił się do spadku uczestników małego ruchu granicznego na granicy polsko-rosyjskiej. Celem weryfikacji hipotezy autorka postawiła następujące pytania badawcze: 1/Jakie są warunki przekraczania granicy na podstawie Umowy o małym ruchu

⁷⁴ Rozporządzenie Nr 1931/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. ustanawiające przepisy dotyczące małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich i zmieniające postanowienia Konwencji z Schengen, Dz. U UE L/405 z30.12.2006.

⁷⁵ Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach Małego Ruchu Granicznego podpisana w Moskwie 14 grudnia 2011 r., Dz. U 2012, poz.804.

granicznym; 2/ Jak duży był ruch osobowy na polsko-rosyjskiej granicy od IV kwartału 2012 roku do końca I kwartału 2015 roku; 3/ Jak kształtowały się wydatki Rosjan i Polaków w badanym okresie; 4/ Jakie były przyczyny zmian w strukturze zakupów i usług; 5/ Czy zwiększył przemyt w strefie małego ruchu granicznego? Praca powstała w oparciu o dane Straży Granicznej i materiały Głównego Urzędu Statystycznego oraz nielicznej literatury⁷⁶.

1. Postanowienia Umowy o małym ruchu granicznym

Artykuł 2 Umowy o małym ruchu granicznym informuje, iż zezwolenie uprawniające do przekraczania granicy otrzymać mogą mieszkańcy strefy przygranicznej: obywatele Polski, Federacji Rosyjskiej, obywatele innych państw i bezpaństwowcy, którzy mieszkają na tym terenie przez okres nie krótszy niż 3 lata. Zezwolenie jest wydawane na podstawie ważnego dokumentu podróży i uzasadnienia istnienia powodów do wielokrotnego podtrzymywania więzi rodzinnych, społecznych, kulturalnych i kontaktów ekonomicznych⁷⁷. Uprawnia ono każdorazowo do wjazdu i pozostawania w strefie przygranicznej drugiego państwa przez okres nie dłuższy niż 30 dni. Pierwsze zezwolenie jest wydawane na okres nie dłuższy niż 2 lata, drugie na okres 5 lat. Przekraczanie granicy polsko-rosyjskiej odbywa się przez przejścia graniczne ustalone przez strony w umowie dotyczącej tej kwestii między Polską i Federacją Rosyjską z 22 maja 1992 roku⁷⁸. Organami właściwymi dla rozpatrywania wniosków i wydawania zezwoleń są dla strefy przygranicznej Polski: Ambasada Federacji Rosyjskiej w Warszawie i Konsulat Generalny Federacji Rosyjskiej w Gdańsku, a dla strefy przygranicznej Federacji Rosyjskiej – Konsul Rzeczypospolitej Polskiej w Kaliningradzie.

Opłata za rozpatrzenie wniosku wynosi 20 euro, zwolnione są z niej osoby poniżej 16 roku życia i powyżej 65 roku. Osoby podróżujące po strefie przygranicznej drugiego państwa zobowiązane są do przestrzegania porządku publicznego tego państwa. Każde

⁷⁶ K. Dudzińska, M. A. Dyrer, *Mały ruch graniczny między Obwodem Kaliningradzkim i Polską-wyzwania, szanse, zagrożenia*, źródło: https://www.pism.pl/files/?id_plik=15090 (20.04.2015)

⁷⁷ Stosowne dokumenty potwierdzające miejsce zamieszkania w strefie przygranicznej, wykaz dokumentów uprawniających do przekraczania granicy, uzasadnienia wielokrotnego przekraczania granicy, podstawy do wydania odmowy cudzoziemcom chcącym wjechać do strefy przygranicznej państw, termin ważności zezwolenia uprawniającego do przekroczenia granicy oraz szczegółowa charakterystyka dokumentów na podstawie którego mieszkaniec strefy przygranicznej jednego państwa wjechał do strefy przygranicznej drugiego państwa, okoliczności zawieszania umowy, brak konieczności zamieszczania stempli podczas kontroli granicznej, potwierdzenia niepełności, zasady przestrzegania prawa przez mieszkańców obu stron podczas pobytu w strefie przygranicznej państwa drugiego, kary stosowane przez państwa strony wobec osób nieprzestrzegających porządku i prawa oraz ubezpieczenia zdrowotne są szczegółowo scharakteryzowane w załączniku 1 do Umowy.

⁷⁸ *Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie przejść granicznych z 22 maja 1992 r.*, M. P. 2003 nr 37 poz.528.

naruszenie zasad małego ruchu granicznego zagrożone jest respektowaniem odpowiedzialności przewidzianej w ustawodawstwie każdej ze stron. Umowa przewiduje, iż każda ze stron powołując się na argument o ochronie bezpieczeństwa państwa, utrzymania porządku publicznego, ochrony zdrowia może zawiesić całkowicie lub częściowo jej stosowanie. Decyzja taka powinna być przekazana drugiej stronie nie później niż 48 godzin przed wprowadzeniem jej w życie.

Umowa o małym ruchu granicznym została zawarta na czas nieokreślony. Może ona być jednak wypowiedziana przez każdą ze stron w przypadku przekazania odpowiedniej noty o jej wypowiedzeniu. Dokument ten musi być przekazany stronie w okresie sześćdziesięciu dni przed ustaniem ruchu.

Terytorium objęte małym ruchem granicznym zostało określone w załączniku do Umowy, w którym opublikowano wykaz jednostek na terytorium Polski stanowiących strefę przygraniczną. W województwie pomorskim są to powiaty: pucki, miasta: Gdynia, Sopot, Gdańsk, powiat gdański, nowodworski, malborski. W województwie warmińsko-mazurskim miasto Elbląg, powiaty: elbląski, braniewski, lidzbarski, bartoszycki, miasto Olsztyn powiaty: olsztyński, kętrzyński, mrągowski, węgorzewski, giżycki, gołdapski, olecki. Powiaty te zajmują obszar o powierzchni 16,5 tys. km² a zamieszkuje je 1,9 mln ludności⁷⁹. Strefę przygraniczną Federacji Rosyjskiej stanowi powierzchnia Obwodu Kaliningradzkiego – 15 tys. km², zamieszkiwana przez 0,9 mln ludności⁸⁰.

Do Umowy dołączono informację dla wjeżdżających do strefy przygranicznej drugiej sąsiedniego państwa. W treści wyjaśniono zasady przekraczania granicy, wydawania zezwoleń, postępowania w przypadku ich zagubienia. Osobom korzystającym z małego ruchu granicznego udostępniono podstawowe informacje o zasadach ruchu drogowego zawierające przepisy tego ruchu, dopuszczalne prędkości poruszania się po terenie a także wysokość mandatów drogowych w przypadku przekroczenia przepisów ruchu drogowego; określono również zasady postępowania wobec osób biorących udział w wypadkach drogowych i podano numery policji w obu państwach.

Uczestnicy ruchu mogą przekraczać granicę polsko-rosyjską o długości 232,4 km przez cztery drogowe przejścia graniczne znajdujące się na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Należą do nich: Bezledy – Bagrationowsk, Gołdap- Gusiew, Gronowo-

⁷⁹ *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r. wyd. GUS, Warszawa-Rzeszów 2013, s. 35, źródło:*

http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/CH_ruch_graniczny_na_granicy_UE_na_ter_Polski_2012.pdf
(20.04.2015)

⁸⁰ *Ibidem.*

Mamonowo, Grzechotki – Mamonowo oraz przejścia kolejowe Braniewo - Mamonowo⁸¹. Przed przekroczeniem granicy uczestnicy ruchu granicznego mogą każdorazowo sprawdzić na stronach internetowych czas oczekiwania na wjazd i wyjazd do Polski⁸².

Infrastruktura niektórych przejść granicznych nie odpowiada natężeniu ruchu granicznego, ponieważ powstały one znacznie wcześniej i nie przewidziano wielkości ruchu oraz ich przepustowości. Najstarszym przejściem jest przejście w Bezledach, które istniało jeszcze w czasach ZSRR, lecz z uwagi na zamknięty charakter enklawy kaliningradzkiej nie było wykorzystywane. Przejście to łączące dwie stolice regionów Olsztyn i Kaliningrad dla ruchu cywilnego zostało udostępnione w 1993 roku i obsługuje ruch osobowy i towarowy.

Przejście Gołdap- Gusiew oficjalnie otwarto w 1995 roku. Początkowo miało ono status przejścia osobowego ale od 2002 roku rozszerzono zakres jego działania na międzynarodowy ruch osobowy, autobusowy i towarowy⁸³. Podobny status miało przejście otwarte w latach dziewięćdziesiątych XX wieku Gronowo- Mamonowo. Dopiero w grudniu 2010 roku zostało otwarte dla ruchu osobowego najbardziej nowoczesne przejście Grzechotki - Mamonowo.

2. Ruch osobowy na granicy rosyjsko-polskiej

Wejście w życie 27 lipca 2012 roku Umowy o małym ruchu granicznym przyczyniło się do wzrostu liczby osób przekraczających granice polsko-rosyjską. Najczęściej wybieranym przez podróżujących przejściem polsko-rosyjskim w 2012 roku było przejście - Grzechotki Mamonowo II. W ciągu całego roku przekroczyło je 1619, 2 tys. osób, co stanowiło ponad 39,7 % wszystkich uczestników ruchu przez granicę. Najrzadziej przekraczane przejście to Gołdap – Gusiew – 540,3 tys. co stanowiło 13,2 % ogółu⁸⁴. Ponad 95% uczestników małego ruchu granicznego przekraczało granice samochodem, sporadycznie autobusem. Niezwykle rzadko zainteresowani przejeżdżali granicę pociągiem w Braniewie – 12, 6 tys.⁸⁵.

⁸¹ *Przejścia graniczne z Federacją Rosyjską*, źródło: http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/pl/serwis-sg/ruch_graniczny/mapa_przejsc/warminsko-mazurskie/gronowo (20.04.2015)

⁸² *Czas oczekiwania na przejściach granicznych z Federacją Rosyjską*, źródło: www.grad39.ru/cn_border [20.04.2015]

⁸³ E. Matejko, O. Wasilewska, *Polskie przejścia graniczne na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Raport z Badań*, Wydawnictwo Fundacja Batorego, Warszawa 2008, s. 23-24.

⁸⁴ Przekroczenia obywateli przez przejścia graniczne czynne w 2012 r., *Turystyka 2012*, Wydawnictwo GUS Warszawa 2013, s.148.

Z informacji dostarczonych przez dane Głównego Urzędu Statystycznego i Straż Graniczną wynika, iż zainteresowani wybierali te same przejścia graniczne w latach 2013 -2015⁸⁶.

Wybór przejścia granicznego sugeruje kierunek podróży przekraczających granicę. Podróźni którzy wybierali przejście Grzechotki –Mamonowo udawali się najczęściej w kierunku Elbląga lub Trójmiasta, ponieważ jest najkrótsza droga. Pozostałe przejścia na polsko-rosyjskiej granicy wybierane były raczej przez osoby, które zamierzały pozostać na terenie województwa warmińsko-mazurskiego. Tabela 1 ukazuje liczbę cudzoziemców przekraczających granicę w latach 2012 (III –IV kwartał) - 2015 (I kwartał).

Tabela 1. Ruch osobowy cudzoziemców na granicy z Federacją Rosyjską w ramach Małego Ruchu Granicznego latach 2012(III –IV kwartał)-2015 (I kwartał)*

Okres	Cudzoziemcy Razem	Cudzoziemcy z Polski	Cudzoziemcy do Polski
Po III-IV kw. Rok 2012	27276	13542	13734
Po I kw.	85770	42961	42809
Po II kw.	310860	155348	155512
Po III kw.	685237	342626	342611
Po IV kw. Rok 2013	1168766	578590	580176
Po I kw	414168	207454	205714
Po II kw	810254	405746	404508
Po III kw	1273267	637251	636016
Po IV kw Rok 2014	1675112	837945	837167
I-III 2015	270003	135282	134721

*Od II kwartału 2013 r. Straż Graniczna odnotowuje jedynie liczbę cudzoziemców.

Opracowanie własne

na podstawie za http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/sg_statystyki_logistyka_wspolpraca/statystyki (2.06.2015)

Z danych przedstawionych w Tabeli 1 wynika, iż na przełomie 2013/2014 roku zmalała liczba obywateli Federacji Rosyjskiej przyjeżdżających do Polski w ramach małego ruchu granicznego. Kolejny spadek liczby cudzoziemców można odnotować w I kwartale

⁸⁵ *Ibidem.*

⁸⁶ Przyjazdy cudzoziemców do Polski według przejść granicznych w 2013 r. *Turystyka 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.185; Informacja udzielona przez Straż Graniczną w dniu 12.03.2015. *Mały Ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim bardzo popularny coraz więcej Rosjan kupuje w Polsce*, źródło: <http://www.dziennikbaltycki.pl/artukul/957132,maly-ruch-graniczny-z-obwodem-kaliningradzkim-bardzo-popularny-coraz-wiecej-rosjan-kupuje-w-polsce,id,t.html?cookie=1> (24.05.2015)

2015 roku. Wówczas ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim zmniejszył się średnio o 34,7% w porównaniu z I kwartałem 2014 roku. Liczba wjeżdżających do Polski spadła o 34,6% a wyjeżdżających z Polski o 34,8 %. Po pierwszym kwartale 2015 roku w porównaniu z tym samym okresem w 2014 roku odnotowano zmniejszenie liczby środków transportu przejeżdżających przez przejścia graniczne Polski z Federacją Rosyjską średnio o 9,7 %. W I kwartale 2015 roku granicę przekroczyło o 17,3 % mniej autobusów i o 16,4 % mniej samochodów ciężarowych w porównaniu z I kwartałem 2014 roku. Najmniejszy spadek odnotowano wśród samochodów osobowych o 9,3%⁸⁷. Oznacza to, iż początkowa faza konfliktu rosyjsko-ukraińskiego na przełomie 2013/2014 roku wywarła wpływ na zmniejszenie ruchu granicznego między Federacją Rosyjską i Polską. Spadła liczba Rosjan przyjeżdżających do Polski w okresie aneksji Krymu, jak również w czasie walk na wschodnich obrzeżach Ukrainy. W drugim kwartale 2014 roku liczba Rosjan przyjeżdżających do Polski na zakupy wzrosła⁸⁸. Tendencja rosnąca utrzymała się do końca 2014 roku. Wyraźne zmniejszenie liczby Rosjan przyjeżdżających do Polski w ramach małego ruchu granicznego jest zauważalne dopiero w I kwartale 2015 roku i związane z spadkiem siły nabywczej rubla⁸⁹.

3. Wydatki Rosjan i Polaków

Podstawowym celem przekraczania granicy przez oba narody są zakupy. W okresie przed wejściem Umowy o małym ruchu granicznym, proces sprzedaży realizowany był inaczej. Polacy, przekraczając granicę z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej, wwozili na jej obszar celny polskie produkty(głównie artykuły spożywcze), które sprzedawali z samochodów. Za uzyskane pieniądze kupowali paliwo oraz papierosy, które zbywali na polskim rynku⁹⁰. Wejście w życie Umowy o małym ruchu granicznym umożliwiło obywatelom Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej wielorazowy wjazd do polskiej strefy granicznej i dokonywanie zakupów. To właśnie one są pierwszym powodem

⁸⁷ *Ruch graniczny środków transportu w I kwartale 2015 r.*, źródło: http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/sg_statystyki_logistyka_wspolpraca/statystyki (2.06.2015) .

⁸⁸ *Najazd Rosjan na Lidla i Biedronkę*, Dziennik Gazeta Prawna z 20.04.2014.

⁸⁹ *Ilość wjeżdżających do Polski mieszkańców Kaliningradu spadła o 1/3*, źródło: <http://www.polska-kaliningrad.ru/pl/home/27-polish/wiadomosci/5347-ilo-wje-d-aj-cych-do-polski-mieszka-c-w-kaliningradu-spad-a-o-1-3> (4.06.2015).

⁹⁰ *Mały ruch graniczny . Białoruś zwleka. Kaliningrad atrakcyjny*, źródło: <http://www.kresy.pl/wydarzenia,bialorus?zobacz/mały-ruch-graniczny-bialorus-zwleka-kaliningrad-mniej-atrakcyjny> (24.01.2014).

przekraczania granicy, co dodatkowo uatrakcyjnia -możliwość odzyskania przez Rosjan podatku VAT. TAX FREE obejmuje towary powyżej 200 PLN. Rachunki tego typu nie są wystawiane przez wszystkie sklepy i nie obejmują usług hotelowych, gastronomicznych, lekarskich czy kosmetycznych, z których przybywający do strefy przygranicznej korzystają. Oznacza to, że kwoty wydane przez Rosjan w strefie małego ruchu granicznego są wyższe.

Tabela 2. Wydatki Rosjan i Polaków w tym w ramach MRG w okresie IV kwartał 2012 roku – I kwartał 2015 roku.

Okres	Wydatki Rosjan w mln PLN w tym MGR	Wydatki Polaków w mln PLN w tym MGR
IV kwartał 2012	93,5/ -	92, 2/-
I kwartał 2013	113,2 /18,0*	96, 0 /39,6
II kwartał 2013	124,8/ 39,9	87, 1/42,1
III kwartał 2013	157,2 /66,5	96, 1 /52,2
IV kwartał 2013	188,7/ 94,0	97,9/ 73,2
I kwartał 2014	227,0/ 105,2	111,6/102,2
II kwartał 2014	207,1/ 92,5/	129,4 /125,5/
III kwartał 2014	224,9/110,1	127,4/ 99,6
IV kwartał 2014	225,0/101,9	111,5/ 84,9
I kwartał 2015	-	-

*Pierwsza liczba to wydatki Rosjan w Polsce, druga to wydatki w ramach małego ruchu granicznego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za I kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013, s.14; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za II kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013,s15; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za III kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa2014, s.17; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za IV kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa2014, s.15; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa2014, s.8; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2014 r.*, Wydawnictwo. GUS Warszawa 2014, s.9; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w II kwartale 2014 r.*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s11; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s14; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2015, s.17.

Z danych zawartych w Tabeli 2 wynika, iż po wejściu w życie Umowy o małym ruchu granicznym z kwartału na kwartał rosła suma wydatków Rosjan przyjeżdżających do Polski, w tym uczestników małego ruchu granicznego. Jedyne niewielki spadek wydatków poniesionych przez cudzoziemców w Polsce widoczny jest w II kwartale 2014 roku. Wówczas łączne wydatki Rosjan zmniejszyły się o 9% a w ramach małego ruchu granicznego

o 8,7 % w porównaniu z I kwartałem 2014 roku. Zdaniem autorki spadek wydatków wiąże się z ochłodzeniem stosunków rosyjsko-polskich po aneksji Krymu i komunikatami rosyjskiego MSZ o konieczności ograniczenia zagranicznych podróży⁹¹. Po stronie polskiej zdarzały się również przypadki odmowy obsługiwanian Rosjan w hotelach i sklepach, a ich nagłośnianie przez rosyjskie media przyczyniło się do mniejszego korzystania z usług przez podróżujących⁹².

W trzecim i czwartym kwartale 2014 roku wydatki Rosjan ponownie wzrosły, jednak w ramach małego ruchu granicznego w IV kwartale tego roku można odnotować ich spadek. Jest on związany z załamaniem wartości rosyjskiego rubla i wydatkami niższych kwot pieniędzy podczas każdorazowych zakupów. Zmniejszyły się również wydatki Polaków w Obwodzie Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej⁹³.

Porównując wydatki Polaków i Rosjan w początkowym okresie obowiązywania małego ruchu granicznego podkreślić należy ich podobną wielkość. Z czasem Rosjanie w Polsce wydawali więcej pieniędzy niż Polacy na terytorium Federacji Rosyjskiej. Dotyczy to również kwot w ramach MRG. W IV kwartale 2012 roku Rosjanie kupujący w strefie małego ruchu granicznego najwięcej pieniędzy wydali na odzież i obuwie, mięso i przetwory mięsne oraz żywność. Polacy kupowali w Obwodzie Kaliningradzkim FR: paliwo, wyroby tytoniowe i alkohole⁹⁴. Struktura zakupów Rosjan i Polaków nie uległa zmianie do IV kwartału 2014 roku.⁹⁵

W IV kwartale 2012 roku stosunkowo niewielkie sumy pieniędzy Rosjanie wydawali na usługi. Z czasem zaczęły one wzrastać i w I kwartale 2013 roku stanowiły 11,3% ogółu wszystkich wydatków. Nie odnotowano przewidywanego przez polską prasę bojkotu towarów rosyjskich po inkorporacji Krymu w ciągu 2014 roku.⁹⁶

⁹¹ W kwietniu 2014 r. ograniczono wyjazdy za granice rosyjskim policjantom, za *Полицейским ограничили выезд за границу*, źródło: <http://www.komiinform.ru/news/111761> (10.05.2015);

Dobra Rada dla Rosjan: nie jedzcie zagranicę, źródło: http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Dobra-rada-dla-Rosjan-nie-jedzcie-za-granice,wid,16997941,wiadomosc.html?ticaid=11509f&_tictsrn=5 (30.05.2014)

⁹² *В Польшу предлагают свои санкции против России. Кто пострадает?*, źródło: <http://www.rubaltic.ru/article/ekonomika-i-biznes/27102014-MPP> (30.05.2015); (10.06.2015); *Русских не обслуживаем». Польский ресторан ввел санкции в отношении россиян, поддерживающих Путина*, źródło: <http://ura.ru/news/1052189261> (10.06.2015)

⁹³ *Kolejny rekord rubla. Kryzys walutowy w Rosji trwa*.za <http://biznes.newsweek.pl/kurs-rubla-15-grudzien-2014-waluta-rosji-spada-newsweek-pl,artykuly,353612,1.html> (3.06.2015)

⁹⁴ *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za IV kwartał 2012*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013, s.16.

⁹⁵ *Ruch Graniczny oraz wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2014 r.*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2015, s 8.

⁹⁶ *Bojkotu rosyjskich towarów nie ma*, Dziennik Gazeta Prawna z 25.08.2014

Pewne zmiany można odnotować na rynku usług Z przeprowadzonych badań wynika, iż Rosjanie interesowali się nie tylko zakupami. Od początku 2013 roku korzystali z usług turystycznych, imprez masowych organizowanych przez władze województw: warmińsko-mazurskiego i pomorskiego oraz oferty turystycznej polskich biur podróży, hoteli i restauracji. Spadek zainteresowania usługami można odnotować już w II kwartale 2014 roku. Wielu analityków rynku wiąże ten fakt z początkiem osłabienia wartości rubla i mniejszą siłą nabywczą Rosjan⁹⁷. Ci którzy przybywali do Polski ograniczali się do kupna towarów najpotrzebniejszych, rezygnując z usług⁹⁸. Według Patrycji Otto ograniczenie przyjazdów turystycznych do polskich kurortów wiązało się z niechęcią Rosjan do pobytu w Polsce. "Oni mają świadomość, że po ostatnich wydarzeniach na Krymie stosunki między naszymi krajami mocno się ochłodziły i nie są tu zbyt mile widziani. Z drugiej strony rosyjska propaganda nasz kraj przedstawia w bardzo złym świetle. Strach więc jechać do Polski, żeby nie zostać uznanym za osobę przychylną wrogowi, a tu nie paść ofiarą za aneksję Krymu"⁹⁹.

O tym, że w dużej mierze kryteria ekonomiczne zdecydowały o ograniczeniu wydatków Rosjan świadczyć może wielkość kwoty wydawanej przez uczestników małego ruchu granicznego. W 2013 roku wydatki Rosjan w strefie małego ruchu granicznego wyniosły 419 PLN na jedną osobę w I kwartale, 355 PLN w II kwartale, 352 PLN w III kwartale i 398 PLN w IV kwartale 2013 roku.¹⁰⁰ W 2014 roku wydatki Rosjan przypadające na jedną osobę wzrosły i wyniosły 507 PLN w I kwartale, 466 PLN w II kwartale, 476 PLN w trzecim kwartale i 508 PLN w IV kwartale. Może to świadczyć o tym, że toczący się konflikt rosyjsko-ukraiński miał mniejsze znaczenie dla obrotów małego ruchu granicznego pod koniec 2014 roku. Większą rolę odegrał spadek wartości rubla, który wymusił na przybyszach wzrost wydanych kwot¹⁰¹. Brak danych nie pozwala autorce na

⁹⁷ *Nasz biznes wyhamował na ukraińskiej wojnie*, Dziennik Gazeta Prawna z 3.05.2014; *Straty inwestorów to zapowiedź problemów czekających Rosję*, Dziennik Gazeta Prawna z 11.05.2015

⁹⁸ *Polska zrobiła się za droga dla Rosjan*, źródło: <http://biznes.onet.pl/wiadomosci/kraj/polska-zrobila-sie-droga-dla-rosjan-ograniczaja-u-nas-wydatki/bxxww> (9.06.2015); *Co raz mniej Rosjan przyjeżdża do Polski. Zakupy mniej opłacalne*, źródło: http://trojmiasto.gazeta.pl/trojmiasto/1,35612,17393750,Znacznie_mniej_Rosjan_przyjezdza_do_Polski_Zakup_y.html (9.5.2015)

⁹⁹ *Rosyjscy turyści omijają nasze kurorty*, Dziennik Gazeta Prawna z 1.04.2014; *Из-за падения курса рубля россияне не едут в польские Татры*, źródło: http://ya39.ru/news/society/iz_za_padeniya_kursa_rublya_rossiyane_ne_edut_v_polskie_tatry (10.06.2015)

¹⁰⁰ Wcześniej nie były notowane. *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za I kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013, s.14; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za II kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013, s.15; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za III kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.17; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za IV kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.15.

¹⁰¹ *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.8; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale*

ukazanie wydatków Rosjan w I kwartale 2015 roku. Zmniejszenie liczby osób przekraczających granice polsko-rosyjską w ramach małego ruchu granicznego, wskazywać może na spadek wydatków Rosjan. Według rzecznika Izby Celnej w Olsztynie wysokość rachunków *Tax Free* zgłaszanych przez rosyjskich podróżnych w drodze powrotnej na granicy w pierwszych trzech miesiącach 2015 r. wyniosła 37,7 tys. na kwotę 34,5 mln PLN. Zdaniem służb celnych, z powodu spadku wartości rubla, do Polski przyjeżdżało mniej Rosjan, co skutkowało zmniejszeniem liczby rachunków, jednak ich wartość zwiększyła ze względu na zakup towarów luksusowych tj: firmowych torebek damskich, markowych zegarków, drogich telefonów komórkowych¹⁰².

Z informacji rzecznika Straży Granicznej, wynika iż zmniejszeniu nie uległa liczba Polaków podróżujących co miesiąc do Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej. Szacuje się, iż od wejścia w życie Umowy o małym ruchu granicznym, granicę z Rosją co miesiąc przekracza ok. 230 tys. osób. Są to głównie mieszkańcy strefy przygranicznej, których celem jest zakup tańszego paliwa i papierosów¹⁰³. Wydatki Polaków przekraczających granicę w ramach małego ruchu granicznego były znacznie niższe niż Rosjan i kształtowały się następująco. W I kwartale 2013 roku wyniosły średnio 256 PLN na jedną osobę, II kwartale 242 PLN, III kwartale 249 PLN a w IV kwartale 258 PLN. Natomiast w 2014 roku wydatki w I kwartale wyniosły 275 PLN, w II kwartale 304 PLN, w III kwartale 244 PLN, a w IV kwartale 235 PLN¹⁰⁴.

2014 r., Wydawnictwo. GUS, Warszawa 2014, s.9; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w II kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.11; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.14; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2015, s.17.

¹⁰² *Warmińsko- Mazurskie. Przyjeżdża mniej Rosjan ale kupują droższe towary.* Źródło: http://wyborcza.biz/biznes/1,100969,17713706,Warmińsko_mazurskie__Przyjeżdża_mniej_Rosjan__ale.html (2.6.2015).

¹⁰³ *Mniejszy ruch na granicy z Obwodem Kaliningradzkim*, źródło: <http://olsztyn.tvp.pl/18899352/mniejszy-ruch-na-granicy-z-obwodem-kaliningradzkim> (4.06.2015); *Русские не едут: финны закрывают приграничные магазины в отсутствие наших туристов*, za <http://www.ntv.ru/novosti/1296383> (10.06.2015); *Русские не едут: Как туристы влияют на экономики разных стран*, źródło: <http://secretmag.ru/longread/2015/04/03/kak-russki-turist-menaet-mirovuyu-economiku> (4.06.2015).

¹⁰⁴ *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za I kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013, s.14; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za II kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013, s.15; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za III kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.17; *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za IV kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.15; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.8; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w II kwartale 2014 r.*, Wydawnictwo. GUS Warszawa 2014, s.9; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2014 r.*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s.11; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i*

Uczestnicy małego ruchu granicznego, zarówno Polacy jak i Rosjanie najczęściej pochodzili z miejscowości znajdujących się w odległości 30 km od granicy. Na zakupy udawali się kilka razy w miesiącu. Osoby te stanowiły w I kwartale 2013 roku 62 % ogółu uczestników zaś w IV kwartale 2014 roku 68 % wszystkich przekraczających granicę polsko-rosyjską w ramach małego ruchu granicznego.

Efektom ubocznym, będącym skutkiem rosyjskiego kryzysu ekonomicznego, odnotowanym na granicy polsko-rosyjskiej jest wzrost przemytu dokonywanego przez obywateli rosyjskich. Od połowy 2014 roku próbowali oni wwieźć do Polski znacznie większe niż w okresie wcześniejszym ilości papierosów i bursztynu. Wartość przemytu w strefie nadgranicznej w I kwartale 2015 roku w porównaniu z I kwartałem 2014 roku wzrosła o ponad 300%¹⁰⁵.

Podsumowanie

Umowa o małym ruchu granicznym umożliwiła wielokrotne przekraczanie granicy mieszkańcom strefy objętej aktem prawnym. Na przełomie 2013/2014 roku nastąpił spadek liczby obywateli Federacji Rosyjskiej przyjeżdżających do Polski w ramach małego ruchu granicznego. Oznacza to, iż początkowa faza konfliktu rosyjsko-ukraińskiego wywarła wpływ na ruch graniczny między Federacją Rosyjską i Polską. Począwszy od II kwartału 2014 roku do końca tego roku odnotowano wzrost liczby osób przekraczających granicę w ramach małego ruchu granicznego. Kolejny wyraźny spadek liczby przyjazdów do Polski można odnotować w I kwartale 2015 roku. Hipoteza badawcza postawiona w pracy, w brzmieniu: konflikt rosyjsko-ukraiński przyczynił się do zmniejszenia uczestników małego ruchu granicznego została potwierdzona. Analiza danych statystycznych wykazuje bowiem, że w chwilach przesilenia politycznego do Polski przyjeżdżało mniej Rosjan. Przez cały badany okres systematycznie rosły wydatki Rosjan, co oznacza, iż kupowali oni coraz więcej towarów. Spadek liczby przyjeżdżających w ramach małego ruchu granicznego wystąpił w I kwartale 2015 roku i wiązał się z osłabieniem wartości rubla i nieopłacalnością zakupów.

Polaków za granicą w III kwartale 2014 r. Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014, s14; *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2014 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa 2015, s.17.

¹⁰⁵ *Ujawnione przez Straż Graniczną towary pochodzące z przemytu w I kwartale 2015 r. wg miejsca zatrzymania i rodzajów przedmiotów wartość dane szacunkowe, źródło: http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/sg_statystyki_logistyka_wspolpraca/statystyki (12.06.2015).*

Streszczenie

Konflikt rosyjsko-ukraiński rozpoczęty w 2013 roku i trwający przez kolejne dwa lata (2014-2015) doprowadził do ochłodzenia w stosunkach polsko-rosyjskich, ponieważ Polska opowiedziała się po stronie Ukrainy. Celem pracy jest zbadanie czy konflikt rosyjsko-ukraiński wpłynął na ograniczenie liczby przyjeżdżających Rosjan do strefy małego ruchu granicznego i wyjeżdżających do Rosji Polaków. Hipoteza badawcza brzmi: kryzys rosyjsko-ukraiński przyczynił się do spadku uczestników małego ruchu granicznego na granicy polsko-rosyjskiej.

Słowa kluczowe:

Polska, Rosja, Mały ruch Graniczny, wydatki, ruch osobowy

Key words:

Poland, Russia, Small Border Traffic, expenditures, passenger traffic

Bibliografia:

1. *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za I kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013
2. *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za II kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013
3. *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za III kwartał 2013*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2013
4. *Badanie obrotu towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski za IV kwartał 2014*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014
5. *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w I kwartale 2014*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014
6. *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w II kwartale 2014*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014
7. *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w III kwartale 2014*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2014
8. *Ruch Graniczny i wydatki cudzoziemców w Polsce i Polaków za granicą w IV kwartale 2014*, Wydawnictwo GUS, Warszawa 2015
9. E. Matejko, O. Wasilewska, *Polskie przejścia graniczne na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej. Raport z Badań*, Wydawnictwo Fundacja Batorego, Warszawa 2008.
10. Rozporządzenie Nr 1931/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. ustanawiające przepisy dotyczące małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich i zmieniające postanowienia Konwencji z Schengen, Dz. U UE, L/405 z 30.12.2006.
11. *Turystyka 2012-2013*, Wydawnictwo GUS Warszawa 2013-2014.
12. Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej w sprawie przejść granicznych z 22 maja 1992 r., M. P. 2003 nr 37 poz.528.

13. Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach Małego Ruchu Granicznego podpisana w Moskwie 14 grudnia 2011 r., Dz. U 2012, poz.804.
14. Strony internetowe
15. *Czas oczekiwania na przejściach granicznych z Federacją Rosyjską*, źródło: www.grad39.ru/cn_border[2.05.2015]
16. *Dobra Rada dla Rosjan: nie jedźcie zagranicę*, źródło: http://wiadomosci.wp.pl/kat,1356,title,Dobra-rada-dla-Rosjan-nie-jedzcie-za-granice,wid,16997941,wiadomosc.html?ticaid=11509f&_tictsrn=5 (30.05.2014)
17. *Mały Ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim bardzo popularny coraz więcej Rosjan kupuje w Polsce*, źródło: <http://www.dziennikbaltycki.pl/artukul/957132,maly-ruch-graniczny-z-obwodem-kaliningradzkim-bardzo-popularny-coraz-wiecej-rosjan-kupuje-w-polsce,id,t.html?cookie=1> (24.05.2015)
18. *Из-за падения курса рубля россияне не едут в польские Татры*, źródło: http://ya39.ru/news/society/iz_za_padeniya_kursa_rublya_rossiyane_ne_edut_v_polskie_tatry (10.06.2015)
19. *Polska zrobiła się za droga dla Rosjan*, źródło: <http://biznes.onet.pl/wiadomosci/kraj/polska-zrobila-sie-droga-dla-rosjan-ograniczaja-u-nas-wydatki/bxxww> (9.06.2015);
20. *Полицейским ограничили выезд за границу*, źródło: <http://www.komiinform.ru/news/111761> (10.05.2015);
21. *Protest właściciela restauracji z Sopotu*, źródło: <http://niezalezna.pl/59064-rosjan-nie-obslugujemy-protest-wlasciciela-restauracji-z-sopotu-przeciw-agresji-putina> (10.06.2015)
22. *Przekroczenia obywateli przez przejścia graniczne czynne w 2012 r.*, za Turystyka 2012, s.148. źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/KTS_turystyka_w_2012.pdf (23.04.2015)
23. *Przejścia graniczne z Federacją Rosyjską*, źródło: http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/pl/serwis-sg/ruch_graniczny/mapa_przejsc/warminsko-mazurskie/gronowo (20.04.2015)
24. *Русские не едут: финны закрывают приграничные магазины в отсутствие наших туристов*, za <http://www.ntv.ru/novosti/1296383> (10.06. 2015)
25. *Русские не едут: Как туристы влияют на экономики разных стран*, źródło: <http://secretmag.ru/longread/2015/04/03/kak-russki-turist-menaet-mirovuyu-economiku> (4.06.2015)
26. *Ruch graniczny środków transportu w I kwartale 2015r.*, źródło: http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/sg_statystyki_logistyka_wspolpraca/statystyki (2.06.2015)
27. *Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na zewnętrznej granicy Unii Europejskiej na terenie Polski w 2012 r.* Wydawnictwo GUS, Warszawa-Rzeszów 2013, s. 35 źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/CH_ruch_graniczny_na_granicy_UE_na_ter_Polski_2012.pdf (20.04.2015)
28. *Ujawnione przez Straż Graniczną towary pochodzące z przemytu w I kwartale 2015 r. wg miejsca zatrzymania i rodzajów przedmiotów wartość dane szacunkowe*, źródło: http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/sg_statystyki_logistyka_wspolpraca/statystyki (12.06.2015)
29. *В Польше предлагают свои санкции против России. Кто пострадает?* źródło: <http://www.rubaltic.ru/article/ekonomika-i-biznes/27102014-MPP> (30.05.2015)
30. *Warminsko- Mazurskie. Przyjeżdża mniej Rosjan ale kupują droższe towary*, źródło: http://wyborcza.biz/biznes/1,100969,17713706,Warminsko_mazurskie__Przyjezdza_mniej_Rosjan__al.html (2.6.2015)